

Inhoud

De zee van vroeger

De zee van vroeger	11
Het laatste oordeel	33
Olga en het oosten	50
Het ballingenhôtel	74
Het huis achter de wereld	83
Zonder blauwe lippen	99
Treinen op de maan	114

Vulkanen vanaf zee

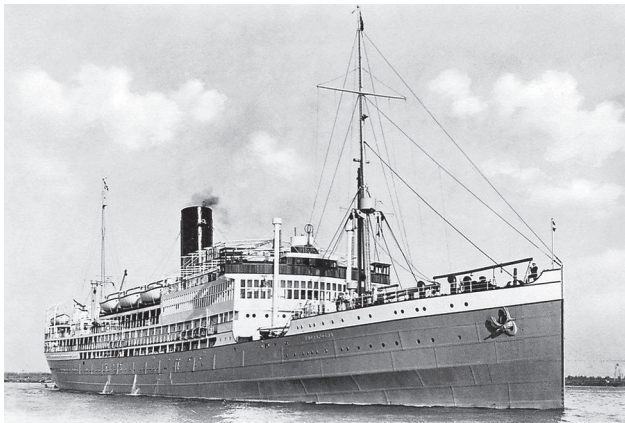
Vulkanen vanaf zee	151
Nog een nacht	181
Heksenboleten	205
Met Nina, in Zagorsk	213
Iets van Bach	228
Liggend naakt	234
Honden	249

Zeedrift

Woestijnkonijn	281
Het gaat om uw stem, signore	289
Het eiland van Padú	296
Het wonder Willemstad	306
Zeedrift	316
De hand van Ana Cava	331
De Turkse knoop	355
Crusoe & Co	366
Vijf minuten hoop	385

Censuur	392
Mijn ontmoeting met Yasser Arafat	399
De zee van zuiver zand	406
Het droomschip	411
Verre metgezellen	
Mor port vivan	423
Verantwoording	427

De zee van vroeger

D.M.S. "Indrapoera"

N.V. Rotterdamsche Lloyd

De zee van vroeger

Waar begint vroeger?

Van Makassar herinnerde hij zich de loom draaiende ventilatoren van het Empress Hotel en het zwembad Harmonie bij de marinesteiger. Van de oorlog en de kampen stond hem niets meer bij. Zijn geheugen ging pas werken toen hij aan de hand van zijn moeder en op vier pas afstand van zijn vader en Freddy de loopplank van het ms Indrapoera opliep, een verroeste schuit die een klaaglijke zucht uit haar schoorsteen stootte, alsof ze zichzelf veel te oud vond voor een reis van vier weken. Op de kade, bij de zwartgeblakerde loods van de Koninklijke Pakketvaart Maatschappij, waren baboe Maria Magdalena, chauffeur Markus, kok Petrus en tuinman Paulus achtergebleven, en hoewel hij later, als hij in de kerk die namen hoorde, ogenblikkelijk aan de Toraja-bedienden dacht, kon hij zich hun gezichten niet meer voor de geest halen. Het eerste dat hij scherp zag, was het achter de horizon verdwijnende Celebes en dat was hem altijd bijgebleven: hoe binnen een uur het eiland waar hij geboren was van de wereld gleed. Op hetzelfde moment voelde hij de wind, onvergelelijkbaar met de zwoele labberkoeltjes op land.

Zijn moeder rende een trap op.

Ze droeg een lange jurk; hij rende achter haar aan. Drie, vier trappen stormde ze op, tot ze het bovenste dek bereikte, waar ze haar benen wijd uit elkaar zette en met een meisjesstem riep: 'Voel je het... voel je het.' Haar jurk wapperde als een vlag; met beide handen sloeg ze de zoom naar beneden; het katoen kringelde om haar knieën en haar ogen traanden van plezier. Het afscheid viel haar kennelijk niet zwaar, en dat stelde hem gerust, maar toen ze 's avonds in de hut, leunend op die ene rieten koffer die ze meegenomen hadden, door het half beslagen raampje naar buiten keek, kromde ze haar rug en zakten haar schouders.

Pas tegen middernacht strekte ze haar benen. Hij lag boven haar, op de middelste matras. Op het derde stapelbed woelde Freddy; op

de drie stapelbedden tegenover hen lagen mevrouw Aalberse en haar twee zoons. Ze kwamen van de Molukken. Mevrouw Aalberse rookte aan één stuk door kreteksigaretten, waardoor de lucht in de kleine hut al snel blauwgrijs werd en kruidig. Freddy probeerde de moer van de patrijspoort los te draaien, maar er was geen beweging in de bout te krijgen.

‘Ouwe teringschuit,’ zei hij tevreden.

In Makassar had hij over Barentsz, Van Heemskerck en Willem Ysbrandtszoon Bontekoe gelezen; hij hoopte op bulderbasten, en averij.

Schoorvoetend, nog niet gewend aan de trillende vloeren, de stampende motoren en het onvaste gevoel dat de zee je geeft, verkende hij met Freddy de boot. Half in het Maleis en half in het Nederlands legde zijn oudere broer hem uit wat een roer was en hoe het kwam dat het schip een wit spoor op het water achterliet. Sinds vader hem een keer meegenomen had op een tournee langs de eilanden van de Saleier klopte zijn hart op het ritme van de golven.

De Indrapoera had twee masten die schuin achterover stonden. De voorste mast had de vorm van een kruis. Hoog boven het middenschip torende de zwarte pijp, die onophoudelijk rookte, ook als de Indrapoera stillag. Over het bovenste dek en op het voor- en achterdek waren zeildoeken gespannen; achter de brug verhieven zich twee kranen. De Indrapoera, hoorden ze van een bootsman, die tussen iedere zin een tabaksbruine rochel over de reling spoog, was in 1926 op de Scheldewerf in Vlissingen als een vrachtschip met passagiersaccommodatie gebouwd. Tot 1940 had het schip voor de Rotterdamse Lloyd in maildienst gevaren; na het uitbreken van de oorlog was het aan de Engelsen afgestaan die het in Australië tot troepenschip hadden laten ombouwen. Jarenlang had het soldaten van Brits-Indië naar Suez getransporteerd, na de oorlog ging het naar zijn oude reder terug en werd het voor de repatriëring gebruikt.

‘Hoe lang is die boot nou?’ vroeg Freddy.

Honderdvijftig meter, zei de bootsman. De lengte tussen de loodlijnen bedroeg honderdachtenveertig meter, de breedte was achttien meter, de holte van kiel tot bovendek elf en een halve meter. En als ze het precies wilden weten, in de machinekamer stonden dubbelwerkende tweetakt Schelde-Sulzer-motoren; de tonnage bedroeg 10 750

BRT, de waterverplaatsing 17 000 ton. Freddy noteerde de gegevens op een papiertje, dat hij plechtig opvouwde, en acht jaar later, toen hij vanwege zijn slechte ogen afgekeurd was voor de Hogere Zeevaartschool, aan zijn broer gaf.

‘Hier Boris,’ zei hij toen, ‘jij hebt niet zoveel herinneringen.’

In die tijd dook hij onder tafel als een vliegtuig laag overkwam; hij droeg een hele oorlog met zich mee en Boris had inderdaad alleen maar de zee, en een paar woorden.

Het schip zette koers op Soerabaja, waar de laatste passagiers aan boord werden genomen.

Zijn vader zag hij pas na de sloepenrol.

‘In welke reddingsboot zit jij?’ vroeg hij.

‘In nummer vier.’

‘Ik zit in nummer zestien. Bij een schipbreuk gaan eerst de vrouwen en kinderen. Nogal krankzinnig; je kunt beter vijftig hele dan honderd halve gezinnen redden, lijkt me, maar goed, ook dit hebben we weer te accepteren.’

Hij droeg een witte broek en een wit overhemd, dat hem veel te ruim zat. Hij had drie keer dysenterie geleden en dat was hem aan te zien.

Ze staken het middendek over.

‘Hoe vind je de zee?’

‘Groot.’

‘Goed gezien, jongen. Denken begint met meten. Als je mooi had gezegd, zou je me teleurgesteld hebben.’

Hij pakte Boris bij de hand beet en leidde hem de gangen door. Overal stonden, zaten en lagen mensen.

‘Wil je mijn hut zien?’

De mannen en jongens van boven de veertien waren in het middenschip ondergebracht, de vrouwen, meisjes en kinderen in het vooronder.

‘Gescheiden als in de jappenkampen,’ had zijn moeder gezegd.

Ze liepen langs de hutten van de doktoren en verpleegsters van het Rode Kruis.

‘Die hebben de ruimte,’ schamperde zijn vader. ‘Als je een mooi leventje wilt leiden, moet je later dokter worden. Getverderrie, zul

je zeggen, al dat bloed. Nou, volgens mij denken ze er net zo over als slagers: van bloed kun je worst maken.'

Via een paar trappen kwamen ze in het ruim. Rijen stapelbedden. De lucht rook er naar teer, olie en tabak. Behalve op het dek en in de eetzaal was roken verboden, maar, zoals met alle verboden aan boord: niemand hield zich eraan. Er waren te weinig personeelsleden om tweeduizend passagiers in de gaten te houden en de stewards waren al dik tevreden als iedereen te eten kreeg en er geen vechtpartijen uitbraken.

'Het is hier een zootje,' vond zijn vader.

Voor een paar stapelbedden, aan het einde van een rij, bleef hij staan en riep: 'Heren.'

Vier mannen schrokken op. Ze draaiden zich half om, drukten in lege lucifersdoosjes hun sigaretten uit en bromden wat; hij gaf ze een hand.

'Dit is mijnheer de assistent-resident,' zei zijn vader, naar de man wijzend die op het laagste bed lag. 'Als hij je uitvloekt moet je niet schrikken; hij vloekt iedereen uit.'

'Geen wonder,' snoof de man direct, 'weet je wat een resident is, jongmens?'

Met woedende gebaren plukte hij aan zijn snor.

'Ik ben in een eersteklashut naar Celebes gevaren en ik word in een veeschuit afgevoerd.'

'Ach, De Jong,' zei zijn vader vergoelijkend, 'in de ellende is iedereen eender.'

'En dat weiger ik te aanvaarden. Jouw ideeën staan me trouwens helemaal niet aan. Volgens mij heb je stront in je ogen.'

Jaren later, in Nederland, zou zijn vader de assistent-resident vaak nadoen, als hij een glaasje te veel ophad.

'De toekomst is aan het rapalje,' lalde hij dan.

Op het stuurhuis waren verschillende roestplekken met menie weg-gewerkt, maar door de oranje grondverf heen zag je het donkerbruin alweer opkleuren.

'Net wrok,' zei zijn vader.

Zijn moeder zat op een rieten stoel die aangevreten was door de zoute wind. Op haar schoot lag een boek.

‘Wat lees je?’ vroeg zijn vader.

‘De Bijbel.’

‘Kijk eens aan, je bent je op Holland aan het voorbereiden.’

‘Hou toch eens op met die onzin. Ik heb niets anders te lezen.’

Ze sloeg het boek dicht en legde het naast haar stoel. Boris kroop op haar knieën. Ze drukte haar wang tegen de zijne en zei: ‘Je ruikt als een matroos.’

Hij legde zijn hoofd op haar schouder en sliep al snel.

Toen hij wakker werd, stond de zon laag aan de hemel. De wind speelde door zijn haren. Aan de horizon was Java zichtbaar, een smalle streep waarboven de nevel danste. De zee was zo plat als een spiegel.

De uitdrukking ‘plat als een spiegel’ kwam van zijn vader, die naast hen was gaan zitten. Hij rookte een sigaret en tuurde naar de einder.

‘Blauw, blauw,’ mijmerde hij.

‘En binnenkort wordt het grijs, grijs,’ zei zijn moeder.

Echte deining kregen ze pas in de Straat van Malakka.

‘Er staan twee winden,’ legde de bootsman Freddy uit, ‘een aflandige en een aanlandige, en dan gaat het spoken.’

Het achterschip kwam met een smak op de golven terecht.

‘Op de vorige reis is een officier over de reling heen geslagen. Voor we een sloep konden uitzetten, was hij al door de haaien opgevroten.’

‘Maak dat de meiden maar wijs,’ zei Freddy.

De hele verdere dag brachten ze in de hut door. Af en toe kwam de zon door, maar vaker was het donker, doordat de golven tegen de patrijspoort spoten. Het schip kraakte. Freddy praatte zonder ophouden. Hij had ratten gezien in een van de onderste gangen.

‘Het is een smerige schuit,’ zei mevrouw Aalberse.

Ze zat op de rand van het bed en rookte. Ze had haar jurk hoog opgetrokken en Freddy wees stiekem naar haar kuit, die paars zag van de spataderen. Toen ze een nieuwe sigaret opstak, klaagde moeder dat ze bijkans stikte. Treiterend langzaam drukte mevrouw Aalberse de sigaret uit en sneerde: ‘Dat zeg je zeker omdat ik met een indo getrouwd ben, hè?’

Voor ze de Indische Oceaan opvoeren, was de zee alweer rimpelloos. De Indrapoera kroop naar de twintig knopen. Op de smalle Straat van Malakka met zijn honderden eilandjes had ze op halve kracht gevaren, op de Indische Oceaan draaiden de beide motoren op volle toeren.

Maar een dag later lag het schip stil.

Samen met zijn vader ging hij poolshoogte nemen. Er was iets met de machines, dacht hij; de boot stampte niet meer. In een van de gangen van het middenschip bleef hij voor een officier in wit uniform staan.

De beide mannen keken elkaar lang aan.

Toen zei zijn vader: 'Arie de Waard.'

'Godallemachtig,' zei de officier, 'het zal niet waar wezen, Gerard Drabbe.'

Verbaasd sloegen ze elkaar op de schouder.

'Wat doe jij hier?'

'Eerste stuurman. En waar kom jij vandaan?'

'Celebes.'

'En is dat je zoon?'

'De jongste.'

In de hut van de stuurman kreeg Boris tamarindesiroop en zijn vader een splitje. De wanden waren met mahoniehout betimmerd. Door de drie patrijspoorten vielen bundels licht naar binnen die op het ritme van de deining over de boven het bureau hangende kaarten streken, kaarten met twintig verschillende tinten blauw. De stippellijnen die erop stonden moesten routes zijn; hij zocht naar herkenningpunten en vond ze niet. Sommige gebieden waren met rood omcirkeld, misschien lagen daar de ijsbergen waar Freddy het zo vaak over had.

De Waard was een hoofd kleiner dan zijn vader en niet zoveel breder. Hij had een hazenlip en sliste. Aan zijn ogen kon je zien dat hij ver moest kunnen kijken; ze spanden zich nauwelijks in en bleven op zijn vader rusten, als op een boei in zee. Ooit had de stuurman in een schoolbank naast zijn vader gezeten, in Spangen, zeiden ze, en dat bleek een wijk van Rotterdam te zijn.

Na het eindexamen waren ze elkaar nog één keer tegen het lijf gelopen. Zijn vader vertelde over zijn studie en Celebes, de stuurman over